

AZİZ (SVETİ/SAINT) SAVA CEMİYETİ (1886-1891)

Ayşe ÖZKAN*

ÖZ

1886 yılında Belgrad'da kurulan Aziz Sava Cemiyeti Osmanlı Devleti egemenliğindeki Makedonya ve Eski Sırbistan olarak adlandırdıkları Kosova bölgesinde Sırp propagandasının yayılması için çalışmıştır. 1878 Berlin Antlaşması ile sınırlarını genişleten ancak tarihi emellerinin olduğu Bosna'yı Avusturya Macaristan'a kaptıran Sırbistan yönünü güneye çevirmek zorunda kalmıştır. Fakat güneye yayılma hedeflerinde Bulgaristan ve Yunanistan'ı karşısında bulmuştur. Bulgarların Doğu Rumeli'yi ilhak etmesiyle Bulgaristan'a savaş açan ve yenilen Sırbistan, Makedonya'da da Bulgarlarla mücadele etmiştir. Yunanlılar ile anlaşmaya çalışsa da bu gerçekleşmemiştir. Bulgaristan ve Yunanistan, Makedonya'da kilise ve okul alanında mücadele etmekteydiler ve çeşitli dernekler kurmuşlardı. Sırbistan da Makedonya ve Kosova'da olabildiğince çok okul açmak ve Bulgar propagandasını etkisiz kılmak amacıyla Aziz Sava Cemiyeti'ni kurmuştur. Osmanlı Devleti Belgrad elçileri aracılığıyla cemiyetin kendi topraklarındaki çalışmalarını dikkatlice takip etmiştir. "Üye kardeşim benim dostumdur, hangi dinden olursa olsun" sloganına sahip Aziz Sava Cemiyeti kuruluşundan 1891 yılına kadar aktif şekilde çalışmıştır. 1891'de Belgrad'daki okulu kapatılan cemiyetin öğrencileri de dağılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti öğrencileri takip etmeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aziz Sava Cemiyeti, Sırbistan, Makedonya, Kosova, Okul.

THE SVETI (SAINT) SAVA SOCIETY (1886-1891)

ABSTRACT

Macedonian and former Serbian regions of the Ottoman Empire. Serbia, which expanded its borders with the Treaty of Berlin in 1878, but lost Bosnia, which had historical ambitions, to Austria-Hungary, had to turn its direction to the south. However, it found Bulgaria and Greece in the face of its aims to expand to the south. Serbia, which declared war on Bulgaria and was defeated by the annexation of Eastern Rumelia by the Bulgarians, also struggled with the Bulgarians in Macedonia. Although he tried to come to terms with the Greeks, this did not happen. Bulgaria and Greece were fighting in the field of church and school in Macedonia and they had established various associations. In Serbia, he founded the Saint Sava Society in order to open as many schools as possible in Macedonia and Kosovo and to neutralize the Bulgarian propaganda. The Ottoman State carefully followed the activities of the society in its own lands through the Belgrade envoys. St. Sava Society, which has the motto "My member brother is my friend, no matter what religion", worked actively from its establishment until 1891. The students of the society, whose school in Belgrade was closed in 1891, also dispersed. However, the Ottoman State continued to follow the students.

Keywords: Saint Sava Society, Serbia, Macedonia, Kosovo, School.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23.01.2023; Yayına Kabul Tarihi: 01.06.2023

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ÇANKIRI;
ORCID: 0000-0001-5300-0627, E-posta: zastava76@hotmail.com

Giriş

Hersek, Bosna ve Bulgaristan isyanlarından sonra Haziran 1876'da Sırbistan ve Karadağ birlikte Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve topraklarını elde etme amacıyla Bosna'ya saldırmışlardır. Ancak yenilgiye uğramışlardır. Nisan 1877'de ise Rusya ve Romanya Osmanlı Devleti'ne savaş açmış, bir sonraki yıl Türkler mütareke talebinde bulunmuşlardır. Bütün bu çatışmalarda Sırbistan 16.000'den fazla kayıp, 13.000 yaralı ve binlerce mülteci ile oldukça fazla darbe almıştır. Mütarekeden sonra Büyük Güçlerin düzenlediği barış kongresinde 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır (Cox, 2002, s. 53). Antlaşma gereğince Sırbistan'ın bağımsızlığı¹ kabul edilmiş ve stratejik öneme sahip Niş şehri yanında önemli bir miktar toprak da Sırbistan'a verilmiştir (Stavrianos, 2000, s. 260). Yine de Sırp lar Berlin Antlaşması'nın sonuçlarından memnun olmamışlardır. Berlin'deki barış kongresinde Rusya'nın Bulgaristan lehine davrandığını gören ve Rusya tarafından terslenen Sırp lar bu durumda Avusturya'nın desteğini istemişlerdir. Çeşitli şartlar karşılığında, bu desteği Avusturyalılar vermişlerdir (Özkan, 2013, s. 18-19). Avusturya'nın Berlin Antlaşması ile Bosna'yı işgal etmesini de kabul eden Kral Milan, Avusturya-Macaristan ile yakın bir müttefiklik kurmuştur. Ancak onun bu davranışı ülkesinde pek hoş karşılanmamıştır. Sırp lar milliyetçi yayılma arzularını, Bosna'nın işgalinden sonra güneye, Makedonya ve Kosova'ya çevirmek zorunda kalmışlardır (Cox, 2002, s. 53). Bosna üzerinden Adriyatik kıyılarına ulaşma olanağı kalmayan Sırbistan'a, Avusturya-Macaristan 28 Haziran 1881 tarihli gizli anlaşmayla güneydoğuda toprak elde etme çabalarında destek vereceğini belirtmiştir (Adanır, 2001, s. 114). Ancak Sırbistan güneye yayılma hedeflerinde Bulgaristan ve Yunanistan'ı karşısında bulacaktır. Makedonya'da kilise ve okul alanında mücadele eden bu iki devlet de çeşitli dernekler kurmuşlardır. Yunanistan daha 1836'da Atina'da bir eğitim derneği kurmuştu. Nisan 1869'da ise Yunan Eğitiminin Yayılması Derneği (Sillogos Pros Diadosin Ton Ellinikon Grammaton) yine Atina'da kurulmuştu ki en önemlileriydi. İstanbul ve Atina'daki Yunan derneklerinin yanı sıra Manastır, Selanik ve Krusevo'da da yerel dernekler kurulmuştu. Bulgarlar ise Makedonya'daki her Bulgarın Bulgaristan'a aidiyet duygusunu geliştirmesinin sağlanması için bir teşkilat kurmaya karar vermişler ve Makedonya hayır dernekleri açmışlardır. 1880'de Rusçuk'ta Makedonska Liga kurulmuş, 1884'te Sofya'da iki benzer dernek Makedonya Hayır Derneği adı altında birleşmiştir. Dernek Makedonya'daki Bulgar halkın kültürel gelişmesiyle ilgilendiğini öne sürse de amaç politiktir ve *Makedonski Glas* (*Makedonya'nın Sesi*) dergisini de çıkarmaktaydı. 1883'te Bulgarlar Eksarhlık Okul Temsilciliği (Uçilištnoto popeçitelstvo pri Ekzarchijata) kurdular ki bu temsilciliğin görevi Makedonya'da eğitim ve öğretim alanındaki tüm çabaların koordinasyonunu sağlamaktır. Önceden okul cemaatlerine bırakılan öğretmenlerin işe alınması ve öğretim malzemelerinin sağlanması gibi görevler artık bu makamın yetkisine verilmiştir. Böylece bu temsilciliğin kurulmasıyla Makedonya'da Bulgar eğitiminin gelişiminde başlangıç dönemi sona ermiştir (Adanır, 2001 s. 109-113).

Sırbistan ise Bulgaristan'a Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren düşmandı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda işgal ettiği Vidin'in Bulgaristan'a verilmesi ve Vidin'i ele geçirmesi için Avusturya'nın Sırbistan'ı kışkırtması bunda etkilidir. Bulgarların Rumeli'yi ilhak

¹ Sırp bağımsızlık süreci için bkz. (Özkan, 2011).

ederek Makedonya'yı işgal etmelerinden ve Doğu sorununun tekrar başlamasından korkan Milan, Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki bir birleşme düşüncesine de karşıydı. Bulgaristan'ın Doğu dengesini bozacak tazminatsız genişlemesini kabul etmeyecek olan Milan, Büyük Bulgaristan'ı engellemek için Sırbistan'ın savaş yapacağını açıklamaya Viyana, Berlin ve Petersburg'a gitmiştir. Ancak 1885'te Doğu Rumeli Bulgaristan ile birleşmiştir (Özkan, 2013, s. 53). Berlin Antlaşması'nın kararlarına rağmen Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi Balkanlarda büyük bir uluslararası krize neden olmuş ve Batılı güçler bu oldubittiği kınarken, Rusya Bulgar birliğini tanımayı reddetmiştir. Sırbistan ise güçlenmiş bir Bulgaristan, kendisinin Makedonya ile ilgili taleplerine daha kararlı karşı çıkabileceğinden ve bu da topraklarını güneydoğuya genişletme ümidini azalttığından Bulgaristan'a karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Ama Kasım 1885'te yapılan savaşta Sırbistan yenilmiştir.

Makedonya'daki çıkarlarını savaşla koruyamayacağını anlayan Sırbistan, Yunanlılar ve Bulgarlar gibi dernek kurmak, mali kaynak sağlamak ve bu derneğin Makedonya'da engellenmeden çalışmasını sağlamak gibi başarılı bir yöntemi uygulamaya koyulmuştur. Çünkü Makedonya'da bir "Sırp milletinin" varlığının tanınması için etkili bir okul, kilise ve kültür politikası gerekli koşuldu. Sırbistan'ın bu konuda iki yardımcısı vardı. Balkan politikası Bulgaristan'da başarısızlığa uğrayan Rusya Sırbistan'ı destekledi ve Bulgarların kuvvetli özgüvenleri karşısında ürken Osmanlı Devleti Sırp propagandasına hoşgörüsüyle yaklaştı (Adanır, 2001, s. 144).

Sırp-Bulgar Savaşı'nın sonucu Bulgarlar hayal ve planlarında rehavete kapılmışken, Sırplar uykudan uyanmıştır. Sırbistan'daki tanınmış aydınlar, daha geniş kitleler ve tüm Sırbistan, güney bölgelerdeki yaşamı Bulgar etkisinden kurtarmak ve yabancı hakimiyeti altındaki diğer illerde bulunan vatandaşların zor durumlarını hafifletmek amacıyla hep birlikte işe koyulmuştur (Hađi Vasiljević, 1936, s. 3).

Sırbistan, Sırp halkı arasında milli bilinci sürdürmek için ciddi çabalar göstermiştir. Bunu ilk olarak Eski Sırbistan'da (Kosova) Okul Kurulu (1868-1876) ve sonrasında Prizren İlahiyat Okulu (1871'den itibaren) aracılığıyla gerçekleştirmiştir (Stijović, 2020, s. 180). Yine 1868'de Belgrad'da Makedonya ve Kosova'da Sırp okulları açmak için bir kültür komitesi kurulmuştu. Sırp kaynakları 1873'te bu tür 60'tan fazla okul bulunduğunu öne sürse de diğer kaynaklar bu okulların çok az başarılı olduğunu göstermektedir ki bu okulların çoğu 1876 Sırp-Türk Savaşı'ndan sonra yok olmuştur (Poulton, 1995, s. 63).

Aziz Sava Cemiyeti'nin Kuruluşu

Sırbistan'ın çeşitli yerlerinden önde gelen eğitimciler ve yurtseverler bir araya gelmişler ve bir cemiyet kurulması için tavsiyelerde bulunmuşlardır. Birkaç bölgede Türk hakimiyetindeki kardeşlerine yardım etmek amacıyla olan çeşitli isimlerde farklı cemiyetler mevcuttu. Belgrad ve Kragujevac'da hemen hemen aynı zamanda Aziz Sava Cemiyeti²'nin kurulması için çalışmalar başlamıştır. Yine bu sırada Niş, Kragujevac, Vranja ve başka yerlerde de yurt sever cemiyetler kurulmuştur (Hađi Vasiljević, 1936, s. 4).

² Prizren'de 1880 yılından beri faal olan bir Aziz Sava Cemiyeti vardı. Rus konsolos İvan S. Yastrebov bu cemiyetin kurallarını yazmıştır (Hađi Vasiljević, 1936, s. 4).

1886 yılında kurulan Aziz Sava Cemiyeti'nin (Aleksov, 2003, s. 52; Stijović, 2020, s. 180; Poulton, 1995, s. 63; Adanır, 2011, s. 114) kurulmasına ilişkin ilk müzakereler Nisan 1886'da başlamıştır. Svetomir Nikolajević, Sreta Y. Stojković ve Đoka Milovanović bir araya gelerek Miloš S. Milojević ve Kosta Šumenković'in 1800'lü yıllardaki çalışmaları doğrultusunda Eski Sırbistan ve Makedonya'da olabildiğince çok okul açmak ve buradaki Bulgar propagandasını bastırmak amacıyla yurtsever bir cemiyet kurmak istemişlerdir. Stevan VI. Kačanski, Dimitrije S. Jovanović, Đura Kozarac, Ljuba Kovačević, Pera P. Đorđević, Milovan R. Marinković ve Bašpiskopos yardımcısı Fermilijan ile birlikte çalışarak, cemiyetin kurulması için her şeyi tamamlayıp hazırlamışlardır.

Mayıs 1886'da diğer ileri gelen yurtseverlerin görüşlerini almak için Svetomir Nikolajević'in evinde daha geniş kapsamlı birkaç toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda Aziz Sava Cemiyeti'nin kuruluşu görüşülmüş ve geçici kararlar alınmıştır. Son toplantılardan birinde geçici komite seçilmiş ve 31 Haziran 1886'da onay almıştır. Hazırlıklar bitince, 24 Ağustos 1886'da Dostlar Meclisi Büyük Okul'un salonunda büyük bir katılımı ile toplanmıştır. Toplantının düzenleyicisi Svetomir Nikolajević konuşmasında şunları söylemiştir:

"Neden küllerimizden doğup, yabancı milletlerin etkisi altında zayıflamaya başlayan Sırp gururunu yeniden ayağa kaldırmak için acele etmiyoruz? Çünkü biz ulus olarak yabancı milletlerin adımızı, dilimizi ve dinimizi çalmak için yağmaladığı bu bölgelerde Sırp hareketinin ışığını ve hissini yaymak ve güçlendirmek için hiçbir şey yapmıyoruz. Neden Bulgarlara, Yunanlılara ya da Hırvatlara bir bakmıyoruz, başka kimi istiyorsunuz? Hepsinin kendilerine ait cemiyetleri var; biz neden kendimizi savunmak için birleşmiyoruz?" (Hađi Vasiljević, 1936, s. 4-5).

Sadece birkaç günde cemiyete yaklaşık 300 üye kaydolmuştur. Aziz Sava Cemiyeti'nin kurucuları temel kuralları ve cemiyetin programını oluşturmuşlardır. Cemiyetin programı "Sırp halkı arasında eğitimi yaymak ve milli duygu ile erdemleri beslemek" idi. Cemiyetin parolası ise, "kardeşim hangi dinden olursan ol" idi. İlk toplantıda Aziz Sava Cemiyeti'nin ilk başkan yardımcısı Stevan VI. Kačanski cemiyetin mevcudiyetine ilişkin raporunda şunları belirtmiştir:

"Sırbistan'ın her yerinden ve hatta Sırbistan dışından Sırp dünyasının her yerde bu cemiyete büyük ölçüde ilgi gösterdiğine, büyük ilerleme ve başarı umabileceğimize dair hem yazılı hem de sözlü açıklamalarımız var. Bana öyle geliyor ki Aziz Sava Cemiyeti Sırp halkının ruhundan çıkan bir pınar... Sırp kilisesi ve Sırp okulu, Sırp inancı ve Sırp eğitimi, Sırp halkına yönelik pek çok kara ve kanlı kölelik dönem ve asırlarından sağ çıkmayı başardı ve Sırp inancı ve eğitimi çoğunlukla Aziz Sava'nın büyük ve kutsal eserlerinin meyveleridir. Aziz Sava Cemiyeti, Aziz Sava'nın proje ve çalışmalarını sürdürmek ve genişletmek, kilisenin ve okulun yanında yer almak, inanç ve eğitimle Sırp ulusunu desteklemek ve hiçbir Sırp vatani dışında ölmesin diye hiçbir Sırp ruhunun kaybolmaması veya başarısız olmaması için nöbet tutmak gibi büyük ve kutsal bir göreve sahip olacaktır." (Hađi Vasiljević, 1936, s. 5-6).

Aziz Sava Cemiyeti'nin temel kuralları 31 Temmuz 1886'da kabul edilmiştir. Bu kurallar şunlardı:

Aziz (Sveti/Saint) Sava Cemiyeti (1886-1891)

- 1) "Aziz Sava Cemiyeti Sırp halkı arasında eğitimi yaymak ve milli duygu ile erdemleri beslemek görevi ile kurulmuştur.
- 2) Cemiyet güncel kitaplar, resimler ve şiirler yayınlayarak, gerektiğinde okullar inşa edip, destekleyerek ve gerekli hallerde maddi yardımda bulunarak görevini yerine getirecektir.
- 3) Maddi kaynaklar, cemiyet tarafından müdavim üyelerin yıllık aidatları, kurucu üyelerin faaliyetleri, gönüllü bağış ve mirasları, düzenlenen konuşma, konferans ve gösteriler ile kitap satışlarından elde edilecektir.
- 4) Cemiyet çalışmalarının tamamı Belgrad'da ikamet edecek olan yönetim kurulu tarafından idare edilecektir. Bu kurul 18 kişi yani başkan, başkan yardımcısı, sayman, iki sekreter, bir kütüphaneci ve 12 meclis üyesinden oluşacaktır.
- 5) Yönetim kurulu gerektiğinde alt komitelerin kurulmasını sağlayacak ve kişileri müteveli olarak atayacaktır.
- 6) Her Sırp erkek ve kadın Sırbistan'ın ve milli eğitimin tüm dostları bu cemiyete üye olabilir. Üyeler yılda 5 dinar aidat ödeyen müdavimler ve yılda 25 dinar veya bir defada dört yıllık 100 dinar ödeyen kuruculardan ibarettir.
- 7) Aziz Sava Cemiyeti siyasete ve siyasi partilere karışmaz. Öte yandan cemiyet üyeleri bireysel olarak herhangi bir siyasi partiye üye olabilir.
- 8) Cemiyetin mevcudiyetinin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda varlıkları Sırp Akademisi'ne veya Sırp Bilginler Derneği'nin yerini alan enstitüye emanet edilecektir."

Kurallar, Eğitim ve Kilise İşleri bakanı Milan Kuyunçić tarafından onaylanmıştır (Tomić, 1936, s. 137-138).

Aziz Sava Cemiyeti ve Osmanlı Devleti

Kuruluş toplantısı 24 Ağustos 1886'da gerçekleşen ve Svetomir Nikolajević önderliğinde ilk cemiyet yönetimi seçilen Aziz Sava Cemiyeti'nin (Tomić, 1936, s. 138) varlığından Osmanlı Devleti bir ay sonra haberdar olmuştur. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin Belgrad elçisi Ziya Bey, Dışişleri Bakanı Said Paşa'ya 30 Eylül 1886'da bir rapor göndermiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s.1). Ziya Bey raporunda, milli eğitimin genişletilmesi ve Sırbistan'ın bütün sınıf ahalinin istifade etmesi için Aziz Sava³ isimli bir şirket kurularak, Sırbistan dışındaki Sırpların milli hislerini canlı tutmaya çalışacağını belirtmiştir. Ayrıca bu cemiyetin bir başka gerçek maksadının da Bulgarların Osmanlı ülkesinde mukim Sırp tebaasını kendi milli davalarına çekmek için bir süredir sabırla sarf ettikleri mesaiyi etkisiz bırakmak olduğunu da ifade etmiştir. Bundan başka Sırbistan hükümetinin eksarhoslar vasıtasıyla Bulgarların gizli maksatlarına hizmet eden Kalkandere'de mukim okul öğretmenine İstanbul Bulgar eksarhı vasıtasıyla senelik 25.000 bin frank maaş tahsis etmiş olan Bulgarların bu tahribatından pek çok endişelendiklerinden Aziz Sava Cemiyeti programının toplanmış heyetini desteklemeye istekli görüldüğünü de yazmıştır (BOA. HR. SYS. 1493/10). Said Paşa bu rapora cemiyetin Osmanlı Devleti'nin illerine yönelik olarak gerçekleştirdiği görevler hakkında kendisinin haberdar edilmesi cevabını vermiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 1). Cemiyetin kuruluşundan sonraki beş aylık süreçteki çalışmalarını da Ziya Bey, Said Paşa'ya sunmuştur. Belgrad'daki merkez komitenin yanı sıra farklı şehirlerde 26 alt komite kurulduğunu, 700 kurucu üye ve 5000 sıradan üyesi olduğunu ve cemiyetin şimdiye kadar 22.000 frank tahsil ederek, büyük bir kısmını Sırbistan Kredi Bankası'na yatırdığını,

³ Osmanlıca belgelerde "Sen Sava" olarak geçmektedir.

bu meblağın kısmen alt komitelerin cemiyet fonu yararına düzenlediği balolar ve konserlerden geldiğini belirtmiştir. Cemiyetin yakın gelecekte çalışmaları hakkında halkı bilgilendirmek için *Bratstvo (Kardeşlik)* gazetesini yayınlamayı planladığını, alt komisyon ve halk mitinglerinde cemiyetin propagandasına yönelik yapılan tüm konuşmaların da özel bir broşürde basılacağını da eklemiştir. Cemiyetin tüm Sırp yurtseverleri çalışmalarını desteklemeye çağırmakta ve kuruluşunun temeli olan misyon için çalışmak üzere dört okul öğretmenini gönderdiğini belirtmekte olduğunu ancak *Novo Dnevnik*'de sayman tarafından yayınlanan bir yazıdan cemiyetin şimdiye kadar elde edilen sonuçtan hiç memnun olmadığını anlaşıldığını ifade etmiştir. Sayman Sırp- ların bu olaydaki vatanseverlik eksikliğinden söz ederek, kültürlü sınıfı örnek oluşturmak yerine çekimser kalmakla suçlamaktadır. Sırbistan'daki Sırp- ların vatanseverliği ile Avusturya- Macaristan'daki Sırp- ların vatanseverliği arasındaki farkı vurgulamak için Avusturya'da Aziz Sava Cemiyeti ile aynı amaca sahip ancak, her birinin yıllık geliri 800.000 florin olan iki cemiyet olduğundan bahsetmektedir. *Objek* gazetesi ise bu mektuba yanıt olarak, Aziz Sava Cemiyeti'nin Sırp halkına yaptığı çağırının zayıf bir yankı bulmasının sebeplerinin başka yerde aranması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu yazı Sırbistan Krallığı Sırp- larını bu şekilde savunarak, onu bir siyasi araç olarak kullanmaya çalışan hükümetin bencil politikasını dengelemek istemektedir... "Taraflar arasındaki gerginliğe ve elinde bulunan az bir kaynağa rağmen, bu cemiyet ne anlık düşmanlıkların ne de karşılaştığı zorlukların zayıflatamayacağı bir ahlaki güce sahiptir" diye Ziya Bey kendi görüşünü de eklemiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5). Yine Ziya Bey Sırbistan veliahtı Prens Aleksandar'ın cemiyete üye olduğunu ve 5000 frank hediye ettiğini bildirmiştir. Aziz Sava Cemiyeti'ne yardım için İttihad-ı Erbab-ı Şebab (La Jeunesse Unie) yani Birleşik Gençlik adında yeni bir cemiyet daha kurulduğunu ve programının özellikle milli hisleri uyandırma ve dışarı- dan icra olunan Slav milletince zararlı hile ve oyunları engelleyip yok etmek ile içeri taraflarda olan eyaletlerde bulunan Sırp- lara umumi vatan fikrini neşr ve tebliğ etmekten ibaret olduğunu ilave etmiştir. Cemiyete gelişleri kolaylaştırmak için Aziz Sava Cemiyeti'nden Sırp- ların bile fakirlerinden olanlara daha az bir ücret tayin olunarak, kurucu üyelerin yalnız bir defalık olmak üzere 60 frank ve diğer üyelerin de senelik 3 frank ödeyeceklerini belirtmiştir (BOA. HR. SYS. 1493/11).

Sonradan bu cemiyetin toplantısında üyelerden Vojislav Vejilić nutkunda şunları söylemiştir:

"Gerek bir siyasi maksada dayanan Sırp- ların birliği fikrine ve gerek hükümete karşı hal ve mevkimize dair her çeşit saldırıları engellemek ve yok etmek için bu toplantıya lüzum var idi. Bu cemiyetin fayda ve iyiliklerinden bahsetmeye lüzum göremem. Aldığımız malumata göre Sırp- lar tarafından çok asırlardan beri bayındırlığına çalışılan, çok kanlar dökülen eyaletlerimize düşmanlarımız tarafından arka arkaya fesad olunuyor. Bu düşmanlarımız birkaç seneden beri memleketimizin idare durumundan istifadeye uygun olmalıdır. Diğer taraftan Avusturya hükümeti tarafından nüfuz ve iktidarı haiz olan Katolik misyonerleri dahi Bosna, Hersek, Dalmaçya'da ve Srem, Banat ve Bar eyaletlerinde ruhani memurlar ve öğretmenler hakkında mezalim ve saldırılarda buldukları gibi Bulgar müfsidler dahi Deçan Manastırı yanında bir takım okullar açıyorlar. Oradaki Sırp papazları Sırbistan'a kovularak gerek kendilerinin ve gerek kiliselerin idaresi için yardım parası talep ediyorlar. Katolik

misyonerleri ülkemizden sayılan Toplica'da dini fikirleri neşr ve telkinde gösterdikleri rahatlıkla itham olunarak eğitim bakanlığı tarafından tetkik olunuyor. Diğer taraftan bir takım tedbirler vasıtasıyla idarece bizi kendi nüfuzları altına almak isteyen rahiplerin nüfuzuna mani olmalıyız. Cemiyetimizin vazifesi ecnebler tarafından sıkıştırılan karındaşlarının istikbalini temin için memleketimizin hürriyet fikirleri ile vasıflanan siyaset erbabı arasında vatan sevgisini koruma ve artırmadan ibarettir. Cemiyet iç anlaşmazlığımızdan istifadeyle memleketimize yerleşebilecek olan düşmanların istilasını basın vasıtasıyla durmaksızın yok etmeye çalışmalıdır (BOA. HR. SYS. 1493/13).

Yüksek eğitilmiş ve vatansever bir toplum kurma fikri Sırbistan'da en üstten en alta kadar toplumun her kademesinde giderek kök salmıştır. Bu cemiyetin kurulması fikri geniş kitlelerce Kral Milan'a atfedilmiş, Kral Milan ve kraliyet hükümeti cemiyete oldukça fazla ilgi göstermiş, Milutin Garaşanin hükümeti de destek vererek örgütlenmesine yardım etmiştir. Cemiyet'in ilk başkanı Svetomir Nikolajević de Kral Milan'ın fikirlerinin destekçisiydi (Hađi Vasiljević, 1936, s. 3). Cemiyet'in propagandacıları Makedonyalı Slavların kendilerini yanlışlıkla Bulgar diye tanımladıklarını Bulgarların Slav olmadıkları, sadece Sırbistan'ın Makedonya'yı kurtarabileceği gibi argümanlar öne sürmekteydiler. İlk zamanda ilişkiler iyiyken, sonradan Sırp hükümeti Aziz Sava Cemiyeti'nin faaliyetlerini kısıtlamış ve propagandayı kendi üstlenmiştir. 1887'de Eğitim Bakanlığı'nda Sırbistan Dışındaki Sırp Okulları ve Kiliseleri Dairesi, 1889'da Dışişleri Bakanlığı'nda aynı amaçla Özel Propaganda Şubesi kurulmuştur (Adanır, 2001, s.114-115). Radikal Parti'nin yayın organı *Samouprova* böyle bir cemiyetin kurulması planlandığı sırada cemiyete düşmanca bir tavır takınmıştır. Bunu 17 Ocak 1888'de Kragujevac'daki cemiyetin ikinci toplantısında başkan Svetomir Nikolajević de ifade etmiştir. Sırp basınının (hemen hemen her partinin yayın organlarının) Aziz Sava Cemiyeti'ne karşı bu tavrı takınmasının ve önemli çalışmalarında cemiyete yardım etmemesinin üzücü bir gerçek olduğunu söylemiştir (Hađi Vasiljević, 1936, s. 3-4).

Cemiyetin ikinci olağan toplantısında birinci sekreter Pera Đorđević cemiyetin 1444 kurucu, 4593 daimi ve 42 bağışçı üyesi olduğunu açıklamıştır. Krallık dışındaki üyeler arasında önemli sayıda Ortodoks olmayan Sırp'ların olduğunu belirterek "Üye kardeşim benim dostumdur, hangi dinden olursa olsun" sloganının kardeşlik çatısı altında birleşmiş tüm Sırbistan'ın mutluluğu için tüm Sırp bölgelerinde daha da yaygın şekilde benimsenmesini Tanrı nasip etsin" demiştir. Cemiyetin üçüncü toplantısı 29 Ocak 1889'da yapılmıştır (Tomić, 1936, s. 141). Bu toplantıya dair Belgrad elçisi Ziya Bey bilgi vermiş ve okullar müdürünün geçen yılki yaptıklarını içeren okuduğu bir raporda Selanik ve Kosova ahalisinden okula 14 kişi kabul edildiğini ve bu terbiye evinin bu vilayetlerde Sırp fikrini neşr ve tebliğe muktedir bir takım gençler yetiştirmek amacıyla tesis edildiğini, gece okulunda ise Sırp ve Makedonyalı olarak 150 öğrencinin tahsil gördüğünü beyan ettiğini belirtmiştir (BOA. HR. TO. 21/138). 7 Mayıs 1889 tarihinde Sırp resmi gazetesinde Aziz Sava Cemiyeti'nin faaliyetleri ve krallık dışındaki Sırp'ların çocukları için yurt ve okul hizmeti verecek bir yatılı okul projesi hakkında ayrıntılar veren bir makale yayımlanmıştır. Bu makalede tüm Sırp'lardan cemiyetin işlerinin yürütülebilmesi için maddi yardımda bulunmaları rica edilmiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 22). Yine resmi gazetenin 7 Temmuz 1889 tarihli nüshasında, Aziz Sava Cemiyeti "Auspice de Saint Sava" (Aziz Sava himaye-

sinde) namıyla kocaman bir bina inşa etmek için Sırpların vatanperver hislerine müracaat ederek yardım parası talebinde bulunmuştur. Bu büyük binanın şimdiye kadar özel surette haber alınan evlerde bulunan gece ve gündüz okullarına tahsis edileceğini Ziya Bey bildirmiştir (BOA. HR. SYS. 1493/15).

Aynı tarihlerde yine Osmanlı Devleti'nin Uziçe'deki konsolos yardımcısı Aziz Sava Cemiyeti'nin masrafları cemiyet tarafından karşılanmak üzere Sırp milli hislerini canlandırmak için Eski Sırbistan olarak adlandırdıkları Kosova ve Makedonya gibi Sırp dindaşlarının bulunduğu Osmanlı vilayetlerine göndermek için okul müdürü ve öğretmenleri işe aldıklarını, bu vilayetlere ücretsiz Sırpça gazeteler gönderdiklerini bildirmiştir. Uziçe'de bu cemiyete 100'den fazla üyenin kaydolduğunu ve senelik 20 frank ücret belirlendiğini de eklemiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 20-21). Cemiyetin açtığı okullara dair Yanya, Edirne, Selanik, Manastır, Kosova ve İşkodra vilayetlerine yazı gönderilmiş ve Sırbistan'a civar olan Osmanlı topraklarında cemiyetin okullar açtığı haber alındığı ve kendi vilayetlerinde bu cemiyete mensup okul açılıp açılmadığı ve bunların Osmanlı Devleti'ne kötü tesirleri olup olmadığı, hangi yerlerde olduklarının etraflıca araştırılması istenmiştir (BOA. MF. MKT. 108/5).

Bu gelişmeler öncesinde Kral Milan 6 Mart 1889'da tahttan çekilmiş ve yerine oğlu Aleksandar geçmiştir. Jovan Ristić, General Kosta S. Protić ve General Jovan Belimarković naip tayin edilmişler ve Aleksandar reşit olana kadar kraliyet iktidarında bulunmuşlardır (Özkan, 2013, s. 82).

22 Ağustos 1889'da Aziz Sava Cemiyeti'nin yeni manastırının temel atma töreni naipler heyeti üyelerinden Belimarković, bakanlar, metropolit ve büyük bir insan kalabalığı hazır olarak icra edilmiştir (BOA. HR. SYS. 1493/16).

2 Şubat 1890'da Belgrad'da Aziz Sava Cemiyeti'nin dördüncü yıllık toplantısı yapılmıştır (Tomić, 1936, s. 147). 26 Ocak 1890'da ise Aziz Sava kutlamaları Belgrad'ın Büyük Okul'unda gerçekleşmiştir. Kutlamalara naip Protić, başpiskopos ve bazı bakanların eşliğinde Kral Aleksandar da katılmıştır. İbadetin sonunda farklı bilim dallarında temalar oluşturan öğrencilere ödüller dağıtılmıştır. 28 Ocak 1890 tarihli *Nezavisnost* gazetesinde bu kutlamalara dair bir haber de çıkmıştır. Yine Aziz Sava Cemiyeti'nin yeni binasının inşasına bağışta bulunan Osmanlı Devleti'nde ikamet eden kişilerin adlarını da Osmanlı Devleti'nin Belgrad elçisi Mahmud Nedim Bey, Dışişleri Bakanı Said Halim Paşa'ya bildirmiştir. O görünürdeki amacı halk eğitiminin geliştirilmesi olan bu derneğin gerçekte yalnızca sakinleri aynı dili konuşan komşu ülkelerde Sırp fikrini yaymayı amaçlayan bir kurum olduğunu belirtmiştir (BOA. HR. SYS. 1493/17; BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 38).

Aziz Sava Cemiyeti Okulu'nun Kapatılışı

1889'dan itibaren Aziz Sava Cemiyeti Belgrad'da burslar vererek Bulgar okullarından gençleri kendisine çekmekte ve Selanik ve Halkidiki'ye kadar güneyde propaganda yapmaktaydı. Bu faaliyetler onu Yunan Patrikhanesi ve Bulgar Piskoposluğu ile karşı karşıya getirmiştir (Poulton, 1995, s. 63). Nitekim 1890 yılı başında bu konuda bir olay patlak vermiştir. Bay Komarof'un hazırladığı etnografya haritasından hoşlanmayan Sırp hükümeti, aslında Osmanlı Devleti ahalisinden olup Belgrad'da tahsilde bulunan ve tahsil masrafları Aziz Sava Cemiyeti tarafından ödenen öğrenciler hakkında bazı tedbirler almak ihtiyacı duymuştur. Bu tedbir alma

gereği doğuran durum ile onlardan hasil olan sonucun ayrıntısı ise şöyledir: Omladina, Obiliç, Bubratintof, Yapniç ve Dayniç cemiyetleriyle Darü'l-Muallimin Cemiyeti'ne mensup olup haritanın neşrinden son derece üzülen Sırp öğrenciler protesto etmek ve gücenmelerini alenen göstermek üzere bir miting hazırlamaktayken Büyük Okul öğrencilerinden İştıpli Hristo Poyof ile Vodinalı Yovan Trifanof ve Bulgaristan ahalisinden Teveta Dimitriyef tasarlanan toplantı aleyhine konuşmaya başlamış ve Osmanlı Devleti'ndeki hemşehrileri ile beraber muhalif bir karar almak için bir başka miting yapacaklarını beyan etmişlerdir. Bulgar milletinin telkini için Belgrad'daki Bulgar politika müdürü (Bulgar temsilciliği yöneticisi) tarafından parayla çekilmiş ve onun kıskırtmasıyla hareket ettikleri zannedilen bu öğrenciler hakkında ciddi bir takım şüpheler olduğundan ikisinin Osmanlı hududuna ve diğerlerinin Bulgaristan'a kovulmalarına karar verilmiştir. Belgrad'ın çeşitli okullarına devam eden ve hepsinin tahsil masrafları Aziz Sava Cemiyeti tarafından ödenen 48 kadar diğer öğrenciye gelince bunları kendiliklerinden Sırbistan'ı terke zorlamak için maaşlarının kesilmesine karar verilmiştir. Bu olay 29 Ocak/10 Şubat tarihinde gerçekleşmiştir. Bulgar propaganda cemiyeti, Komarof'un Makedonya milletine dair olan haritasının neşri vesilesiyle burada en çok Bulgaristan'ın hakkı olduğunu ispat için bir vasıtaya müracaat etmiştir. Belgrad'daki Aziz Sava Cemiyeti'nin idaresindeki okul ilim tahsil etmek isteyen bütün Sırp gençleri buraya kabul ederek masraflarını öderken, bu okulda aslında Makedonya ahalisinden olup zaten Bulgar okulunda tahsile başlamış olan bir takım öğrenciler bulunurdu. Bu gençler okula kabul edilmeleri için bir arzuhal takdim ederek ilköğrenimlerinin kendilerinde bıraktığı Bulgarlık izlerinin ilelebet yok olması için Belgrad'da Sırp fikir ve hislerine uygun şekilde terbiye edilmeyi arzu eden gerçek Sırp'lar olduklarını sözlü ve yazılı şekilde temin etmişlerdi. Parlak bir istiklal vaadi ile Bulgarlar bu gençlere gerçek Bulgar olduklarını beyan ederek Belgrad'ı terke ve Sofya'ya gitmeye sevk etmişlerdir (BOA. HR. SYS. 1493/18; BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 35). Belgrad'daki Bulgar temsilciliği yöneticisi ise Osmanlı Devleti'nin Belgrad elçiliğine gelip Mahmud Nedim Bey'e Aziz Sava Cemiyeti tarafından Belgrad'da bakılan Osmanlı vilayetlerinden öğrencilerin geri gönderilmesi konusunda açıklamalar yapmıştır. Bay Mindović, bu öğrencilerden birçoğunun iki ay önce Bulgaristan temsilciliği ile temasa geçerek para yardımını talep ettiklerini ve Sırbistan'da eğitimlerine artık devam etmek istemediklerini belirtmiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 37).

Sırp'lar bu sırada Bulgarlar aleyhinde şiddetli protesto ve neşriyatta bulunmaktaydılar. İki küçük hükümetin arasındaki ciddi nefret Makedonya ve eski Sırbistan tabir ettikleri ve Kosova, Selanik, Manastır vilayetlerinin etrafını çeviren arazi üzerinde nüfuz temin etmek için her iki tarafın birbirine rakip olmasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü Sırp'lar Eski Sırbistan namıyla milliyetlerinin esas unsurunu bu arazi üzerinde iddia eylemekte oldukları gibi Bulgar Prenslığı de geleceğinin selametini temin için Balkan yönünün doğal hududu olan bu araziye bakış atmaktan kendisini alamamaktaydı (BOA. HR. TH. 113/9).

Her şekilde Sırp hükümetinin Makedonya'da kendi milli taleplerini gerçekleştirmek adına tanınma çabaları büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Sırp Hükümeti Bab-ı Ali'den 1886'da Selanik ve Üsküp'te, 1889'da da Manastır'da konsolosluk açma iznini almasına rağmen Makedonya sorunu Sırp iç ve dış politikasının her zaman can alıcı noktası olarak kalmıştır. Başlangıçta Sırbistan'ın propaganda faaliyetlerine göz yuman Rum Ortodoks Patrikliği, Helen çıkarla-

rına dokunulunca tavır değiştirmiş, Yunanistan da kilise meselelerinde Sırlara kolaylık gösterilmemesi için patrikliğe müdahale etmiştir. 1890'larda Sırbistan diplomatik yoldan Balkan devletlerinin Makedonya'daki çıkar bölgelerinin sınırlarının belirlenmesi için çabalamıştır. Bulgaristan böyle bir bölünmeye yanaşmayacağından Yunanistan ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler 1890'da İstanbul'da başlamış ama sonuçsuz kalmıştır (Adanır, 2001 s. 115-116). Haziran 1891'de Yunanistan eski Başbakanı Bay Trikupis Belgrad'a gelmiştir. Aziz Sava Cemiyeti tarafından kendisine bir ziyafet verileceğini haber alan Trikupis, bu gösteriden meydana gelebilecek yorumları bertaraf etmek için ziyafetin tertip edilmemesini istemiştir. Sırp gazetecileri de onun Balkan birleşik heyetinin teşkili hakkında Sırbistan siyasetçilerinin fikirlerini yoklamak maksadıyla geldiğini ilan etmişlerdir (BOA. HR. TO. 25/49). Ağustos 1892'de Atina'da görüşmeler tekrar başlamış ve Sırbistan büyük bir Arnavut Makedon bölgesini istemiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Dragoumis ise Nevrekop, Menlik, Sutrimica, Manastır, Prilep ve Kruşevo kentlerini istemiş ve karşılıklı istekler kabul edilmemiştir (Adanır, 2001, s.116).

Belgrad'da Atina Syllogoslarına⁴ benzer cemiyetlerin bulunduğunu ve Osmanlı Devleti'nin komşu vilayetlerinde karışıklık çıkarmayı amaçladıklarını Belgrad elçisi Feridun Bey bildirmiştir. Sen Sava (Aziz Sava), Velika Sırbija (Büyük Sırbistan), Trgovatska Omladina (Tüccar Gençlik) Damtska Druşvo (Hanımlar Cemiyeti) ve Obilić adları altındaki cemiyetler açık bir şekilde serbestçe ayın yaparak edebiyat, ticaret, zanaat ve milli sanatları geliştirme görevini yüklenmekle etkin propaganda sağlamak ve yaymak, Kosova ve Manastır vilayetlerinde karışıklık çıkararak kamu güvenliğini ihlal etmek konularında anlaşmışlardır (BOA. HR. SYS. 1493/22). Feridun Bey Aziz Sava Cemiyeti'ni zikrederek Kosova ve Manastır valilerine uyanık olmalarını ve Sırbistan'dan gelen her yabancıyı gözetim altında bulundurmalarını tembihlemiştir. O, cemiyetin zararlı amaçlarını hükümsüz bırakmaya çalışarak, cemiyeti dağıtamasa da onların idare ettiği okula devam eden öğrencilerin bazılarını okulu bıraktırmayı başardığını ve okulun kapatılmasını sağlandığını bildirmiştir (BOA. Y.A. HUS. 252/1). Osmanlı Devleti'nin Dışişleri Bakanı Said Paşa ise bu sonuçtan dolayı takdirlerini ve teşekkürlerini Feridun Bey'e iletmiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 49). Aziz Sava Cemiyeti'nin okulunun kapanması hakkında *Velika Sırbija* gazetesi uzun bir makale yazmış ve henüz kurtulmamış vilayetlerde mukim Sırların eğitimi için bu vilayetlerde okul açmalarından ortaya çıkmış ve bu gibi okulların teşkiline bakarak Eski Sırbistan adıyla yad ettiği Kosova'dan gelen öğrencilerin Prizren İlahiyat Okulu'na⁵ devam edebileceklerini belirtmiştir (BOA. HR. SYS. 1493/26).

Said Paşa, Feridun Bey'den kendi ülkelerine dönen veya dönecek olan Aziz Sava Okulu'nun öğrencilerinin isimlerini ve onlar hakkında toplayabileceği bilgilerini iletmesini istemiştir (BOA. HR. SYS. 1478/5, s. 54). Ayrıca bu öğrencilerin zararlı faaliyetlerine meydan verilmemesi ve Osmanlı Devleti'nde zararlı okulların kurulmasının men edilerek gerekli tedbirlerin alınması da istenmiştir (BOA. MF. MKT. 134/23) Okulun kapanışından sonra Kosova valisi Şükrü Bey de Aziz Sava öğrencilerinin ve Kosova'dan gidenlerin bazılarının memleketlerine

⁴ Syllogos, cemiyet, dernek demektir. Helen kimliğimin eğitim yolunda benimsetilmesini amaçlayan Syllogos için bkz. (Tağmat, 2015).

⁵ Prizren İlahiyat Okulu, Kosova ve Metohiya'daki en önemli Sırp okulu idi. Sadece Prizren'de değil, daha geniş bir alanda okul Osmanlı Sırlarının eğitim merkezi haline gelmiş ve Sırp milli bilincini kuvvetlendirmiştir. (Stijović, 2020, s. 183).

dönmeye başlamalarının dikkate değer olduğunu belirterek gerekenlere yeni baştan emirler verildiğini ifade etmiştir (BOA. DH. ŞFR. 152/29).

Aziz Sava Cemiyeti'nin beşinci olağan toplantısı 30 Ocak 1891/11 Şubat 1891 tarihinde yapılmıştır. (Tomić, 1936, s. 147).

Makedonya'daki Sırp propagandası N. Pasić'in Radikal Partisi iktidarı döneminde daha da artmıştır. 1891'de Makedonya'daki Sırp konsoloslukları temelde 1912 yılına kadar değişmeyen bir çalışma programı hazırlamışlardır. Buna göre Makedonya'da olabildiğince çok yerde erkek ve kız okulu kurulması, okul kitaplarının parasız dağıtımı, öğretmenlere düzenli ödeme yapılması ve Sırbistan'da yaşayan Makedonlar arasında kardeşlik derneklerinin (bratstva) kurulması önerilmiştir (Adanır, 2001, s.115). Kosova valisi Şükrü Bey de aynı sıralarda Sırbistan'da çeşitli silahların dağıtıldığı ve güvenliği ihlal için Prizren, İpek, Üsküp ve Selanik'te zararlı komiteler teşkil edilerek yakında baş göstereceklerini ve Osmanlı Devleti'nden Sırbistan'a giden öğrencilerin tahsillerini bitirdiklerinde Osmanlı ülkesinde öğretmen ve rahip olmak ve reayayı ayaklandırmak üzere zararlı dersler almakta ve hizmetlerine karşılık öğretmenlere maaş tahsis edilmekte olduğunu, Kral Milan'ın da komitelere dağıtılmak için para borç aldığını Yeni-pazar Mutasarrıflığı'nın bildirdiğini İçişleri Bakanlığı'na yazdığı raporunda belirtmiştir (BOA. DH. ŞFR. 152/29) 1892'de Selanik'te bir Sırp okulu açılmış, 1893'te Bab-ı Ali Sırpların Kosova vilayetinde bazı okullar açmasına razı olmuştur. Sırlar, Sırların yaşamadığı köylerde bile Sırp okulları kurarak Sırp eğitimini Makedonya'da büyük bir hırsıyla yaymışlardır. Bu şekilde Sırlar yüzyılın sonuna kadar Makedonya sorununda ciddiye alınacak bir taraf olarak kabul edilmeyi başarmışlardır (Adanır, 2001, s. 115-116).

Aziz Sava Cemiyeti ise Aziz Sava Akşam Okulları öğrencilerinin gezileri sayesinde Sırbistan'ın iç bölgelerinde kendi adını korumuştur. Kurtarılmamış bölgelerde ise Aziz Sava Akşam Okulları'nın askeri öğrenci ve öğrencileri sayesinde adını korumuştur. 1904 yılına kadar cemiyet Sırbistan için ara sıra yaptığı önemli açıklamalarla sınırlanmış ve herkesi ihtiyatlı şekilde sesini yükseltip eğitimsel, milli ve insani konularda eylemlerde yer almaya teşvik etmiştir (Hađi Vasiljević, 1936, s. 87-88).

Cemiyet temel kuralları ve alt komite kuralları 1921 yılına kadar değişmeden aynı kalmıştır (Tomić, 1936, s. 151).

Sonuç

1886'da kurulan Aziz Sava Cemiyeti, Makedonya ve Kosova'da Sırp etkisinin artması için faaliyetlerde bulunmuştur. Temel kurallarının ilk maddesi "Sırp halkı arasında eğitimi yaymak ve milli duygu ile erdemleri beslemek" olan cemiyet özellikle eğitim alanında yaptıklarıyla ön plana çıkmıştır. Okullar açıp öğrenciler yetiştiren cemiyet önce Bulgarlar ile çatışmış daha sonra Bulgar okullarındaki öğrencileri çekmeye başlamıştır. Ancak bu bir krize sebebiyet vermiştir. Cemiyetin Belgrad'daki okulu 1891'de kapatılmış ve öğrencileri dağılmıştır. Sırp hükümeti cemiyete önce destek verse de sonra propaganda faaliyetlerine kendisi başlamış ve cemiyeti bir nevi dışlamıştır. Osmanlı Devleti de Belgrad'daki elçileri aracılığıyla cemiyetin faaliyetlerini takip etmiş, bilgi almış, zararlı faaliyetleri önlemeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA. Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR.) 152/29 1307.Ts.09 (21.11.1891)
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1478/5 14.12.1886.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/10 30.09.1886.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/11 03.03.1887.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/13 19.05.1887.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/15 23.07.1889.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/16 27.08.1889.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/17 28.01.1890.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/18 20.02.1890.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/22 02.09.1890.
- BOA. Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1493/26 30.09.1891.
- BOA. Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.) 21/138 01.03.1889.
- BOA. Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.) 25/49 14.06.1891.
- BOA. Hariciye Nezareti Tahrirat (HR. TH.) 113/9 03.10.1891.
- BOA. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 108/5 13 1306.Ş.03 (04.04.1889)
- BOA. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 134/23 1309.Ca.22 (24.12.1891)
- BOA. Yıldız Hususi Maruzat (Y.A. HUS.) 252/1 1309.Ra.02 (06.10.1891)

Araştırma Eserleri

- ADANIR, F. (2001). *Makedonya Sorunu*. (Çev. İ. Catay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ALEKSOV, B. (2003). "Nationalism in Construction: The Memorial Church of St. Sava on Vračar Hill in Belgrade". *Balkanologie*. 7/2: 49-55.
- COX, J. K. (2002). *The History of Serbia*. USA: Greenwood Press.
- HADİ VASILJEVIĆ, Y. (1936). "Društva Svetoga Save (1886-1936)". *Spomenitsa Društva Svetoga Save (1886-1936)*. Beograd.
- ÖZKAN, A. (2011). *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*. İstanbul: IQ Yayınları.
- ÖZKAN, A. (2013). *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırplar (1878-1918)*. İstanbul: IQ Yayınları.
- POULTON, H. (1995). *Who are the Makedonians?*. Londra: C. Hurst & Co. Publishers.
- STAVRIANOS, L. S. (2000). *The Balkans since 1453*. Londra: New York University Press.

- STIJOVIĆ, M. (2020). "The struggle of the Serbian people in Kosovo and Metohija for the preservation of national identity under the Turkish rule during the 19th and early 20th centuries". *War, Peace and Nation-Building (1853-1918)*. (Ed. B. Vučetić). Beograd.
- TAGMAT, Ç. D. (2015). "İstanbul'da Sosyo-Kültürel Helenizmin Temsilcisi Bir Cemiyet: Syllogos (1861-1923)". *Tarihin Peşinde*. 13: 101-128.
- TOMIĆ, S. (1936). "Osnovna Pravila Društva Svetoga Save i Njihove Izmene u Toku 50 Godina". *Spomenica Društva Svetoga Save (1886-1936)*. Beograd.

EXTENDED ABSTRACT

With the Treaty of Berlin, Austria-Hungary occupied Bosnia. Thereafter, the Serbian King Milan established a close alliance with Austria-Hungary. However, it was not well appreciated in his country. The Serbs turned their expansionist desires to the south, to Macedonia and Kosovo, after the Austrian occupation of Bosnia. However, Serbia found Bulgaria and Greece against its aims. These two states struggling each other in Macedonia, had established various associations. Even in 1836, Greece established an educational society in Athens. In 1869, the Society for the Propagation of Greek Education was founded again in Athens. In addition to the Greek associations in Istanbul and Athens, local associations were also established in Manastir, Thessaloniki and Krushevo. The Bulgarians, too, decided to establish organizations in order to ensure that Bulgarians in Macedonia would develop a sense of belonging to Bulgaria, and for that purpose they opened Macedonian charitable associations. In 1883, the Bulgarians established the Exarchate School Representation, whose task was to coordinate all efforts in the field of education and training in Macedonia. Fearing that the Bulgarians would invade Macedonia and that the Eastern Question would begin again, the Serbian king was against the idea of a union between Serbia and Bulgaria. Milan went to Vienna, Berlin and Petersburg to declare that Serbia would make a war to prevent Greater Bulgaria. However, the Serbs were defeated in the war in November 1885. Realizing that it could not protect its interests in Macedonia with war, Serbia started to implement the method of establishing associations like the Greeks and Bulgarians to work in Macedonia. Serbia made serious efforts to maintain national consciousness among the Serbian people. For that purpose, a cultural committee was established in Belgrade in 1868 to open Serbian schools in Macedonia and Kosovo. Leading educators and patriots from various parts of Serbia came together and made recommendations for the establishment of a society. In several regions there were different societies of various names that sought to help their "Turkish-dominated brothers". At almost the same time, in Belgrade and Kragujevac, the works began to establish the Saint Sava Society. The first negotiations on the Saint Sava Society started in April 1886 and it was founded in the same year. Svetomir Nikolajević, Sreta Y. Stojković and Đoka Milovanović came together and wanted to establish a patriotic society in order to open schools in "Old Serbia" and Macedonia and to suppress the Bulgarian propaganda there, in line with the works of Miloš S. Milojević and Kosta Šumenković in the 1800s. Stephen VI. Kačanski, Dimitrije S. Jovanović, Đura Kozarac, Ljuba Kovačević, Pera P. Đorđević, Milovan R. Marinković and deputy Archbishop Fermilijan completed and prepared everything for the establishment of the society. The basic rules of the Society were adopted on

July 31, 1886. The Code was approved by Milan Kujundić, Minister of Education and Ecclesiastical Affairs.

The Ottoman State became aware of the existence of the Society, of which founding meeting was held on August 24, 1886, one month later. Ziya Bey, the Belgrade ambassador of the Ottoman Empire, sent a report to the Minister of Foreign Affairs Said Pasha on 30 September 1886 on this issue. In his report, Ziya Bey stated that the organisation would try to keep national feelings of the Serbs outside Serbia alive. He also stated that another real purpose of the association was to neutralize the works of the Bulgarians. The idea of establishing an educated and patriotic society had become increasingly rooted in Serbia at all levels of the society. That idea is widely attributed to King Milan. He and the royal government showed great interest in the society, and the government of Milutin Garašanin supported and helped to organize it. The first president of the Society, Svetomir Nikolajević, was also a supporter of those ideas. The propagandists of the Association put forward arguments that the Macedonian Slavs mistakenly identified themselves as Bulgarians, that the Bulgarians were not Slavs and that only Serbia could save Macedonia. While relations were good at first, the Serbian government later restricted the activities of the Saint Sava Society and took over the propaganda itself. In 1887, the Department of Serbian Schools and Churches Outside Serbia was established in the Ministry of Education, and in 1889, a Special Propaganda Branch was established in the Ministry of Foreign Affairs for the same purpose. King Milan abdicated on 6 March 1889 and was succeeded by his son Aleksandar. Jovan Ristić, General Kosta S. Protić and General Jovan Belimarković were appointed regents and held royal power until Aleksandar came of age. From 1889 on, the Saint Sava Society was giving scholarships in Belgrade, attracting young people from Bulgarian schools and making propaganda in the south as far as Thessaloniki and Halkidiki. Those activities brought it against the Greek Patriarchate and the Bulgarian Diocese. The efforts of the Serbian government to realize its own national demands in Macedonia faced great difficulties. Although the Serbian Government obtained permission from the Sublime Porte to open consulates in Thessaloniki and Skopje in 1886 and in Manastir in 1889, the Macedonian issue has always remained the crucial point of Serbian domestic and foreign policy. St. Sava Society, which has the motto "My member brother is my friend, no matter what religion", worked actively from its establishment until 1891. The students of the society, whose school in Belgrade was closed in 1891, also dispersed. The basic rules of the society and the rules of the subcommittee remained unchanged until 1921.